

ALEXIS'O DE TOCQUEVILLE'O KNYGOS VERTIMAS*

Leidykla *Amžius*, finansuojama Atviros Lietuvos fondo, Jungtinių Amerikos Valstijų informacijos tarnybos Vilniuje ir Vidurio Europos universiteto leidyklos Budapešte, šiais metais išleido žymaus politikos mokslų teoretiko, sociologo ir istoriko Alexiso de Tocqueville'io garsųjį kūrinių *Apie demokratiją Amerikoje*.

Knyga, parašyta XIX a. viduryje, įdomi istoriniu požiūriu, bet turbūt aktualesnė politiniams santykiams suprasti ir analizuoti. Neturėdami senų demokratijos tradicijų, bet norėdami kurti valstybę, atitinkančią demokratijos idealus, skaitome šį demokratijos klasikos kūrinių, rasdami paaiškinimus įspėjimus ir dėl esamos Lietuvos būklės. A. de Tocqueville'io teiginiai universalūs, pvz.: "Tų, kurie šiuo metu valdo visuomenę, pirmoji priedermė - ugdyti demokratiją, teikti tvirtumo, jeigu tai įmanoma, jos pažiūroms, gryninti jos papročius, vadovauti jos raidai, padėti jai pamažu įveikti nepatyrimą ir mokyti valstybės reikalų išmanymo, slopinti aklus instinktus ir diegti tikrųjų jos interesų suvokimą, derinti valdžią prie laiko ir vietos reikalavimų ir keisti ją, atsižvelgiant į aplinkybes ir žmonių poreikius". (p. 19)

Kodėl prancūzas A. de Tocqueville, tyrinėjimams pasirinko Ameriką? "Prisipažįstu, jog Amerikoje pamačiau ne tiktai Ameriką; aš ieškojau pačios demokratijos paveikslo, jos polinkių, pobūdžio, jos prietarų ir aistrų; aš norėjau ją pažinti bent jau tiek, kad suvokčiau, ko mums dera bijoti ir tikėtis"(p. 25).

A. de Tocqueville'is gimė 1805 m. karališkos aristokratijos šeimoje. 1827 m. jis pradėjo valstybinę tarnybą. 1931 m. pavasarį A. de Tocqueville'is išvyko į kelionę po Ameriką. Kelionės tikslas buvo tyrinėti bausmių sistemą Amerikoje, tačiau būsimasis mokslininkas turėjo ir kitokių planų. Paveiktas šios kelionės, A. de Tocqueville'is parašė politikos mokslo klasika tapusį kūrinių *Apie demokratiją Amerikoje*. Išėjo du knygos tomai, 1-asis - 1835 m., 2-asis - 1840 m. Šis darbas greitai išgarsino autorių Prancūzijoje ir pasaulyje. 1-asis tomas buvo netrukus išverstas ir išspaus-

*Tocqueville A. de *Apie demokratiją Amerikoje*. - Vilnius: Amžius. - 1996. - 793 p. - Iš prancūzų kalbos vertė Valdas Petrauskas.

dintas Amerikoje, Anglijoje bei Vokietijoje. Išspausdinus 2-ąjį tomą, A. de Tocqueville'is buvo išrinktas Prancūzijos Akademijos nariu. Grįžęs iš Amerikos, jis paliko valstybinę tarnybą ir užsiėmė politika. 1839-1848 m. jis buvo parlamento narys, o po vasario revoliucijos, 1848 m. buvo išrinktas į Konstitucinę Asamblėją. 1849 m. A. de Tocqueville'is trumpai ėjo Prancūzijos užsienio reikalų ministro pareigas. A. de Tocqueville'io politinė karjera baigėsi kartu su Louis Napoleono atėjimu į valdžią. Likusį savo gyvenimą jis paskyrė mokslinei veiklai¹.

Svarbiausiu A. de Tocqueville'o kūrinium laikomas *Apie demokratiją Amerikoje*. Terminą "demokratija" A. de Tocqueville'is vartojo dvejopa prasme: pirma, politiniame kontekste rašydamas apie atstovaujamąją sistemą, besiremiančią visuotine rinkimų teise, antra, rašydamas apie socialinę demokratiją, kurioje lygybė buvo priimta kaip pirminė socialinė vertybė. Laipsniška lygybės raida istorijoje, anot A. de Tocqueville'io, "yra likimo nulemta" ir ji "keičia visą tai, ko nesukuria pati". Tyrinėdamas lygybės poveikį socialinei mąstysenai, ši poveikį jis įvardino "individualizmo terminu, suteikęs jam neigiamą atspalvį. Šis individualizmas, anot A. de Tocqueville'io yra egoizmo priežastis sąlygojanti tendencija atsiriboti nuo visuomeninių reikalų, koncentruojantis į materialinę gerovę, kaip didžiausią gyvenimo tikslą. Egoizmas sąlygoja asmeninių ambicijų ir konkurencijos augimą, materialistinę orientaciją. Materializmas susijęs su melancholija, nes "valdžios siekimas negali būti pilnai patenkintas, kadangi kiekvienas pasiekimas kuria naujus, didesnius troškimus". Individualizmas politikoje gali sukelti grėsmę individo laisvei, sąlygodamas centrinės valdžios galios išsiplėtimą ir centralizaciją. Egoistinis visuomenės charakteris, orientacija į asmeninę naudą, politinė apatija, individualistinių nuostatų skatinamas susiskaldymas gali sąlygoti naujos despotizmo formos išsivystymą. Šis despotizmas remtųsi ne tironija ir priespauda, o individų prisitaikėliškumu, pernelyg dideliu užsiėmimu asmenine veikla, kad galėtų domėtis visuomenine veikla, pernelyg dideliu esamos tvarkos ekonominės vertės supratimu, kad galėtų kelti bet kokią grėsmę tai tvarkai. Tokioje sistemoje sumažėja ne tik individo laisvė, bet ir laisvės troškimas.

Tokius pavojus kelia socialinė demokratija, bet juos įveikti galima politinės demokratijos priemonėmis. A. de Tocqueville'is, be valdžios kontrolės priemonių sukūrimo, daug dėmesio teikė laisvės troškimui palaikyti. Čia gali padėti pilietinis ugdymas, skatinantis žmonių dalyvavimą politiniame gyvenime, priešinimąsi apatijos išgalėjimui. A. de Tocqueville'is teigiamai žiūrėjo į valdžios decentralizaciją, vietos savivaldą. Politinės partijos ir organizacijos irgi gali būti kliūtis valstybės galios išsiplėtimui. Politinės organizacijos taip pat veikia kaip pilietiškumo mokyklos, skatinančios žmonių bendradarbiavimą, laužančios socialinę izoliaciją, ugdančios atsakingumą.

Veikalą autorius baigia tokiu savo stebėjimų įvertinimu: "matau didelius pavojus, kurių galima išvengti; matau dideles blogybes, kurias galima apeiti arba sumažinti, ir vis tvirčiau įsitikinu, jog demokratinės šalys gali būti garbingos ir klestinčios, bet turi pačios to norėti" (p. 786-787).

Ši daugiau kaip prieš pusantro šimto metų parašyta knyga lengvai ir įdomiai skaitoma, joje Amerikos politinė tikrovė dažnai lyginama su Prancūzijos, Anglijos ir kitų valstybių istorijos faktais. Puikus vertimas. Skaitytojas patirs didelį malonumą pažindamas XIX a. 1-osios pusės Ameriką, sekdamas ir žavėdamasis A. de Tocqueville'io minties seka ir giliais apibendrinimais.

NUORODA

¹ Kiti A. de Tocqueville'io veikalai: *Histoire philosophie du règne de Louis XV* (1846), *L'ancien régime et la Révolution* (1856), *Souvenirs* (1893), *Euvres complètes* (1860-1865). Besidomintiems galima rekomenduoti šias knygas, apibendrinančias ir analizuojančias A. de Tocqueville'io kūrybą: Brogan H. *Tocqueville*. - London: Fontana. - 1973; Drescher S. *Tocqueville and England*. - Cambridge, Mass.: Harvard University Press. - 1964; Drescher S. *Dilemmas of Democracy: Tocqueville and Modernization*. - Pittsburg: Pittsburg University Press. - 1965; Herr R. *Tocqueville and Old Regime*. - Princeton, N.J.: Princeton University Press. - 1962; Lively J. *Social and Political Thought of Alexis de Tocqueville*. - Oxford: Clarendon Press, 1962; Poggi G. *Images of Society: Essays on the Sociological Theories of Tocqueville, Marx and Durkheim*. - London: Oxford University Press. - 1972; Zetterbaum M. *Tocqueville and the Problem of Democracy*. - Stanford: Stanford University Press. - 1967.

AUŠRA RAULIČKYTĖ